HSR London International Conference on Multidisciplinary Academic Research
(HSR-ICMAR) 2026
https://houghtonstreetreview.com/index.php/conference

SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Kalimullina N.V
Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasi dotsenti v.b., PhD.
E-mail: nargizak@urdu.uz
https://doi.org/10.5281/zenodo.21553836

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalari samaradorligini baholash zaruriyati va uni amalga oshirish xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, sanoat korxonalarining samaradorligini baholash yuzasidan xulosa yoritilgan.

Аннотация. В данной статье описана необходимость оценки эффективности промышленных предприятий и особенности ее проведения. Также освещено заключение относительно оценки эффективности промышленных предприятий.

Abstract. This article describes the need to assess the efficiency of industrial enterprises and the features of its implementation. Also, the conclusion regarding the evaluation of the efficiency of industrial enterprises is covered.

Kalit so‘zlar. Sanoat, soha, korxona, samaradorlik, baholash.

Ключевые слова. Отрасль, сектор, предприятие, эффективность, оценка.

Key words. Industry, sector, enterprise, efficiency, evaluation

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi va raqobatbardoshligini ta’minlash ularning ishlab chiqarish-xo‘jalik faoliyati samaradorligini muntazam va xolis baholab borishni talab etadi. Sanoat sohasi milliy iqtisodiyotning drayveri hisoblanib, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish quvvatlarini to‘liq ishga solish hamda xarajatlarni maqbullashtirish bevosita puxta ishlab chiqilgan baholash tizimiga bog‘liqdir. Sanoat korxonalarining ishlab chiqarish-xo‘jalik faoliyati samaradorligini baholash resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini maqbullashtirish hamda raqobatbardoshlikni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [1].

Sanoat korxonalari samaradorligini baholash orqali mavjud muammolar o‘z vaqtida aniqlanadi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifati keskin oshiriladi. Sanoat sohasida muvozanatlashgan ko‘rsatkichlar tizimi va zamonaviy moliyaviy-iqtisodiy tahlil usullarini qo‘llash korxonalarning strategik maqsadlarga erishish darajasini kompleks ravishda o‘lchashga asoslanadi [2].

Avvalo, sanoat korxonalari samaradorligini baholashda quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalaniladi:

- moliyaviy-iqtisodiy yondashuv: Foyda olish darajasi, rentabellik ko‘rsatkichlari, aktivlar aylanmasi va likvidlikni tahlil qilishni qamrab oladi.
- resurs yondashuvi: Ishlab chiqarish jarayonida mehnat, moddiy-texnik, moliyaviy va axborot resurslaridan qay darajada tejamkor foydalanilayotganini o‘lchaydi.
- natijalilik va sifat yondashuvi: Ishlab chiqarilgan mahsulotlarning standarti, braklarning kamligi va iste’molchilar talablarini qondirish darajasiga e’tibor qaratadi.

- muvozanatlashgan ko‘rsatkichlar tizimi: Moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan birga mijozlar mamnuniyati, ichki biznes-jarayonlar va xodimlarning rivojlanish salohiyatini kompleks baholaydi.

Shuningdek, respublikamiz sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish jarayonida operatsion va innovatsion samaradorlikni baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini joriy etish iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashning asosiy sharti bo‘lib hisoblanadi [3]. Bu borada sanoat ishlab chiqarishining o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, samaradorlikni baholashda quyidagi guruh ko‘rsatkichlaridan foydalanish maqsadga muvofiq:

- operatsion samaradorlik ko‘rsatkichlari: Bir birlik mahsulotga to‘g‘ri keladigan tannarx, uskunalardan foydalanish koeffitsienti (OEE) va xomashyoni qayta ishlash darajasi.
- mehnat samaradorligi: Bir xodimga to‘g‘ri chiqadigan mahsulot hajmi yoki mehnat unumdorligining o‘sish sur’atlari.
- energiya va resurslar samaradorligi: Energiya resurslarining ishlab chiqarish hajmiga nisbatan sarflanish ko‘rsatkichlari.
- innovatsion faollik ko‘rsatkichlari: Yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishga joriy etish tezligi va ilg‘or texnologiyalar ulushi.

Biroq, sanoat korxonalarida baholash tizimining samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- raqamli texnologiyalarni joriy etish: ERP va CRM tizimlari orqali ishlab chiqarish hamda moliyaviy jarayonlarni real vaqt rejimida (online) monitoring qilish.
- asosiy samaradorlik ko‘rsatkichlari) tizimini ishlab chiqish: Har bir sex, bo‘lim va xodim uchun aniq va o‘lchanadigan maqsadli ko‘rsatkichlarni belgilash.
- benchmarketing elementlaridan foydalanish: Korxona ko‘rsatkichlarini sohadagi eng yetakchi raqobatchilar natijalari bilan muntazam solishtirib borish.

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalari samaradorligini baholash faqatgina statistik hisobotlarni shakllantirish jarayoni emas, ya’ni korxonaning strategik rivojlanishini ta’minlovchi muhim boshqaruv vositasidir. Samaradorlikni baholashning zamonaviy usullarini amaliyotga keng tatbiq etish resurslarni tejash, ishlab chiqarish xarajatlarini maqbullashtirish hamda sanoat korxonalarining global bozordagi raqobatbardoshligini keskin oshirish imkonini beradi. Ushbu baholash unsuri orqali ishlab chiqarish jarayonidagi yutuqlar va mavjud kamchiliklar o‘z vaqtida fosh etilib, rahbariyatga asoslangan hamda tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyati beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Schmenner R.W. Managing Operations Throughout the Supply Chain. USA. - Boston: Pirson, 2012. - pp. 85-110.
2. Савицкая Г.В. Экономический анализ предприятия. Учебник. - М., Инфра-М, 2019. - с. 142-175.
3. Abdullayev Yo.S., Esanov A.H. Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti. O‘quv qo‘llanma. - T.: Fan va texnologiya, 2021. - 210-235 b.